

Türkiye’de Katılım Bankacılığının Analitik İncelenmesi

Mustafa Cenk ULUDAĞ¹

Makale Gönderim Tarihi: 12.10.2018

Makale Kabul Tarihi: 20.03.2019

Öz

Bu çalışma Türkiye’deki katılım bankacılığı uygulamaları ve performansı ile ilgili analizler içermektedir. Katılım Bankacılığının geliştirilmesinin, faiz kavramına karşı olan ve bankacılık sisteminden yeterince yararlanamayan kişilerin sisteme girmesini özendirici bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Çalışmamızda, Katılım Bankacılığının genel terminolojisi, Türkiye’deki mevcut durumu ve işleyişi incelenmekle birlikte, analitik açıdan değerlendirmesi yapılmakta, S.W.O.T Analizi ve Mali Yapı Analizlerine ilave olarak "Hausman Testi"ni içeren "Panel Veri Analizi" ile katılım bankalarının bilanço kalemlerinin makroekonomik değişkenlerle bağlantısını gösteren Çoklu Regresyon Modeline yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Danışma Kurulları, Çoklu Regresyon, Panel Veri Analizi,

Jel Sınıflandırması: G21, G33

Analytical Study on Participation Banking in Turkey

Abstract

This article mainly focuses on existing performance and implementation of Islamic banking practices in Turkey. Though small-scale, millions of people abstaining from banking services due to conventional banks' non-reliance on shariah principles, constitute a huge potential for Islamic banks worldwide including Turkey. Our study reviews general principles of Islamic banking as well as studies on the empirical experiences. S.W.O.T Analysis of Turkish Islamic banking

¹ Bankacı, S.M.M.M, İstanbul Okan Üniversitesi Bankacılık Doktora Programı, uludagmustafacenk@gmail.com, 0000-0001-8002-6312

industry including analytical study on the balance sheet performance is followed by a Multiple Regression Model with "Hausman Test.

Keywords: Participation Bank, Shariah Boards, Multiple Regression, Panel Data Analysis

Jel Classification: G21, G33

1. Giriş

Türkiye’de katılım bankacılığı, bankacılık sektörü içerisinde yerini yeni yeni almakta ve gelecek için büyük bir potansiyel taşımaktadır. Günümüzde katılım bankacılığının sadece İslam ülkelerinde değil, gelişmiş Avrupa ülkelerinde de kapsamlı bir şekilde yer aldığı düşünülürse, ülkemizde bu bankacılık segmentinin ekonomi dinamikleri açısından son derece önemli olduğu açıktır. Dünya literatüründe "İslami Bankacılık" (Islamic Banking) olarak anılmakla beraber ülkemizde Katılım Bankacılığı (Participation Banking) terimi kullanılmakta ve bu terim klasik bankacılık-taki paranın değiş tokuşundan para kazanma işlevi yerine reel sektörün ve bireylerin gerçek ticari işlemleri kapsamında alış-veriş işlemine ve bu işlemde doğacak kazanç, kar, zarara vb. fiilen katılarak ikili ticaret ilişkisinde üçüncü taraf olmayı açıklamaktadır. Bu tanıma ilave olarak, katılım bankaları kar ve zarar ortaklığı fonksiyonu ile üretim, proje ve yatırım finansmanı işlemlerinde de doğrudan yer almaktadırlar. Çalışmamızda özün önceliği esasına uygun olarak İslami bankacılığın detay bazda işleyişine ve kullanımda olan ürün türlerine yer verilmemiş, bu türden bilgilerin ulaşımına internet ve yazılı kaynaklardan kolaylıkla erişim sağlanabildiği düşünülmüştür. İncelememizde ağırlıklı olarak İslami bankacılığa genel bir bakış, ülkemizdeki durumu ve S.W.O.T Analizi (Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-Fırsatlar ve Tehditler) oluşturularak durum değerlendirilmesi yapılması, ayrıca hem Finansal Durum Tablolarının analizi hem de Çoklu Regresyon yönetimleri ile incelemelerinin yapılarak teorik bakışın, analitik inceleme yoluyla da zenginleştirilmesine çalışılmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki ilk bölümünde literatür taraması yer almakta ve bunu İslami bankacılığın temel kavramları, ülkemiz ekonomisi ve insanı için gerekliliği ve ülkemizdeki mevcut durumunun ayrıntılı anlatımları izlemektedir. Daha sonra konu "S.W.O.T Analizi" yardımıyla incelenerek hem özet hem de rehber niteliğinde bir durum analizi yapılmaktadır. Ana konusuyu oluşturan "Analitik İnceleme" kısmında ise Türkiye’deki katılım bankalarının önce kamuya açık Finansal Durum Tabloları üzerin-

den 2016-2017 yılları baz alınarak mali tablo analizi yapılmış ilerleyen bölümde de Stata 14.2 ekonometri programı yardımıyla çoklu regresyon denklemi kurularak katılım bankalarının mevduat büyüklüğünün gerek kendi bilançolarındaki kalemler gerekse de bazı makroekonomik dışsal parametrelerle bağlantıları araştırılmıştır. Teorik açıklamalar ve çeşitli akademik görüşlere yer verilse de, amacımız İslami bankacılığın sadece ekonomi bilimi ve bankacılık sektörü açısından gerekliliğin değerlendirilmesinden ve analizinden ibarettir.

2. Literatür Taraması

Katılım Bankacılığı'yla ilgili olarak ülkemizdeki kaynakların yeterli olduğu söylenemez. Bu konuda en derli toplu kaynağın Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin internet sitesi olduğu söylenebilir. Bu sitede yer alan bilgilere göre ülkemizde 1994-2014 yılları arasında katılım bankacılığı ile ilgili sadece (10) adet doktora tezi yazıldığını söyleyebiliriz. Yerli kaynaklarımız yetersiz olmakla beraber (kitap, dergi, makale, akademik tez vb.), dünya literatürü incelendiğinde çok sayıda başvuru kitabı ve yüzlerce akademik makale çalışması görmek mümkündür. Bu çalışmaların ağırlıklı olarak Pakistan, Malezya, Bangladeş ve Körfez Arap ülkelerinden akademisyenler tarafından yapıldığını görmekteyiz. Dünya literatüründe yer alan binlerce çalışma içerisinde yer kısıtı nedeniyle belli başlı (10) akademik makaleye çalışmamızda yer verilmiştir;

Dünya literatüründe şu anda en güncel literatür taramasının (Hassan ve Aliyu 2018), tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Söz konusu akademisyenler 1983-2018 yılları arasındaki ampirik (deneysel) çalışmaların analizini ve değerlendirmesini yapmışlardır. Çalışmada İslami bankacılığın paradigma değişimlerinin (çalışma ve işleyiş sistemlerindeki değişim) gelişim süreçleri, toplumun refaha ulaşmasında ve ekonomik bölüşümün adaletli gerçekleşmesindeki önemi ve klasik bankalara göre gelişmeleri gereken yönleri tartışılmaktadır. Ayrıca, birçok örnek çalışmaya yer verilerek İslami bankacılığın performansı, ekonomik stabilitenin sağlanmasındaki rolü detaylandırılarak araştırmacılara yol çizilmektedir. Geleneksel ve teorik çalışmaların aksine, araştırma ve somut istatistik analizlerin değerlendirildiği bu çalışma, İslami bankacılığın etkinliği ve ülkeler bazındaki etkilerini ölçen çalışmaların derlendiği ve tartışıldığı geniş kapsamlı bir kaynak niteliğindedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise gelecek araştırmacılara incelemeleri için rehber niteliğinde bir yol haritası belirtilmiştir.

(Imam ve Kpodar 2016), İslami bankacılığın ülke ekonomilerindeki gelişmeye katkılarını istatistiki yöntemlerle belirlemişlerdir. Çalışmada, İslami bankacılığın gelişmesinin ülkelerin ekonomik büyümelerine pozitif katkıları ele alınmakta, yetersiz büyüme problemi yaşayan ülkelerin yasal düzenlemeler ve altyapı geliştirmeleriyle katılım bankacılığı segmentinin geliştirilmesinde çaba sarf etmeleri önerilmektedir. Ekonomi ve finans piyasalarında katılım bankacılığı rakamsal boyutlarının görece yetersiz olmasına rağmen, bu konuda geliştirmeler yapılmasının önemi vurgu yapılmaktadır. Toplam (52) örnek ülkenin 1999-2010 yılları arasını kapsayan verileriyle yapılan analizlerle desteklenen çalışmada, İslami bankacılığın gelişmesiyle ekonomik gelişim arasında pozitif korelasyon ispatlanmaya çalışılmıştır.

(Aysan ve Öztürk 2018) ise çalışmalarında Türkiye'deki katılım bankalarının konjonktürel dalgalanmalar (Business Cycles) karşısındaki kredi verme eğilimlerini incelemişlerdir. Çalışma içeriğinde, katılım bankalarının da klasik bankalar gibi konjonktür dalgalanmalarına paralel kredi iştahları olduğunu belirterek, bankacılık sistemindeki denge sağlayıcı unsur olarak görülen katılım bankacılığının aslında klasik bankacılık anlayışından farkı olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Çalışmalarında artan rekabet koşullarının, katılım bankalarının kredi verme eğilimlerinin klasik bankacılık anlayışına yaklaşan bir seyir izlediğine yer vermişlerdir.

(Yanikkaya *et al.* 2018) çalışmalarında, İslami bankaların, klasik bankalardan farklı karlılık dinamikleri ve kendilerine özgü ürün yelpazeleri bulunduğunu ve İslami finans ortamının gelişmesiyle katılım bankacılığı karlılığı arasında bir ilişki bulunmadığını iddia etmektedirler. Self Servis Bankacılık olarak adlandırılan bankacılık ürün ve hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının her iki bankacılık grubu açısından da karlılığı artırıcı bir unsur olduğunu belirterek, İslam İşbirliği Teşkilatı (Organization of Islamic Cooperation)'na üye (57) ülke ve Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren toplam (74) katılım ve (354) klasik bankanın 2007-2013 yılları arasındaki verileriyle çalışmışlardır. Çalışmada ana değişkenler olarak bankaların Net Faiz Marjı (Net Interest Margin) ve Aktif Karlılığı (Return on Assets) kullanılmakla beraber, diğer değişkenler olarak Alternatif Dağıtım Kanalları, finansal hizmetlerinin penetrasyonu, Ham Petrol/Tarım Endeksleri ve Murabaha dışı aktiflerin oranı kullanılmıştır. Sonuç olarak, katılım bankalarının Alternatif Dağıtım Kanalları ve Murabaha dışı ürün yelpazelerinin artırılmasının karlılıklarını da olumlu yönde etkileyeceği belirtilmektedir.

(Abedifar *et al.* 2016) çalışmasında İslami bankaların finansal sisteme etkilerini ve pozitif katkılarını incelemiştir. Bu çalışmada ülkelerin ekonomik refahları, finansal sistemin derinleşmesi ve sağlam temellere oturtulabilmesi için katılım bankalarının önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Çalışmanın verilerinin ana kaynağını ikili bankacılık sistemi uygulanan (dual banking system) (22) İslam ülkesinin 1999-2011 yılları arasındaki verileri oluşturmaktadır. Özellikle düşük gelir düzeyindeki İslam ülkelerindeki finansal derinlik ve refah ile bu ülkelerin katılım bankalarının sektör payları arasında pozitif korelasyon kurulmuştur.

(Miah ve Uddin 2017) çalışmalarında İslami bankalar ile klasik bankalar arasındaki iş süreçlerinin sistem, süreklilik ve etkinlik parametreleri dikkate alınarak farklılıkları ortaya koymaya çalışmışlardır. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council) ülkelerinde faaliyet gösteren (48) klasik ve (28) katılım bankasının 2005-2014 yılları arasındaki verileri kullanılarak Mali Tablolar Analizi kapsamındaki geleneksel Rasyo Analizleri, Stokastik Sınır Yaklaşımı (Stochastic Frontier Approach) ve En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi (Ordinary Least Squares) ile yapılan analizler sonucunda klasik bankaların, İslami bankalara göre maliyetlerini daha efektif yönetebildikleri sonucuna varılmıştır. Çalışmada, kısa vadeli yükümlülükleri yerine getirebilme gücü açısından İslami bankaların daha efektif oldukları, uzun vadeli yükümlülükler açısından ise her iki banka türü açısından bir farklılık olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, büyük bankaların daha düşük kredi/mevduat rasyosuna sahip oldukları (Intermediation Ratio) ve dolayısıyla ölçek ekonomilerinden yararlanamadıkları iddia edilmiştir. Sermayesi görece güçlü bankaların gelecekteki faaliyetlerini sürdürebilme güçlerinin daha üst düzeyde olması gerçeğine rağmen, bu bankaların kaldıraç etkisinden (Leverage Effect) daha az yararlanmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

(Yılmaz ve Güneş 2015) çalışmalarında, sistemde yer alan bankaların etkinliklerinin ilgili tarafların (hissedarlar, yöneticiler, müşteriler, düzenleyici otorite) yaklaşımlarıyla doğrudan ilgili olduğunu ve bu nedenle bankaların kamu otoriteleri tarafından sıkı denetime tabi olduklarını belirterek ekonomik dalgalanmalara son derece açık olan bankacılık sektöründe etkinliğin son derece önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Faaliyet düzenleri ve kuruluş amaçları farklı olan katılım bankalarının ve mevduat bankalarının etkinliklerinin Veri Zarflama Yöntemi kullanılarak karşılaştırıldığı çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren (4) katılım ve (28) mevduat bankasının 2007-2013 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, verilen zaman aralığı ve yararlanılan

banka verileri kapsamında, katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha az etkin oldukları ve bunun hem ölçek hem de yönetsel farklılıklardan kaynaklandığı öne sürülmüştür.

(Batir *et al.* 2017) Türkiye’de faaliyet gösteren katılım ve mevduat bankalarının etkinliklerinin karşılaştırmasını 2005-2013 yılı verilerini kullanarak Veri Zarflama Yöntemi yardımıyla yapmışlardır. Yönetsel becerilerle kaynakların etkin kullanımı sonucunda aynı miktar çıktıyı üretebilmek için girdi kullanımının azalmasını ifade eden “Teknik Etkinlik”, yasal düzenlemelerin etkisinin ağırlıkta olduğu ve doğru kaynak kullanımıyla girdi maliyetlerinin azalmasını ifade eden “Tahsis Etkinliği” (*Allocative Efficiency*) ve her iki rasyonun çarpımı sonucu oraya çıkan “Maliyet Etkinliği” (*Cost Efficiency=TE*AE*) rasyolarını hesaplanarak karşılaştırmaların yapıldığı çalışmada, Maliyet Etkinliğinin ana bileşeninin Teknik Etkinlik olduğu, Tahsis Etkinliğinin artırılmasıyla Türk Bankacılık sektöründe toplam Maliyet Etkinliği’nin de artacağı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca söz konusu rasyolar ışığında, katılım bankalarının, geleneksel mevduat bankalarına göre daha etkin oldukları iddia edilerek ulaşılan sonuç benzer akademik çalışmalara atıf yapılarak desteklenmiştir.

(Smaoui *et al.* 2017) çalışmalarında, “Sukuk (İslami Bono veya Faizsiz Finansman Bonosu)” ürünün finansal piyasalarla ilişkisini irdelemiştir. Çalışmada (11) ülkenin 1995-2015 yılları arasındaki panel verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucu olarak Sukuk ile klasik bankacılık sisteminin birbiriyle rekabet eden kavramlar olduğu, hisse senedi piyasası ile Sukuk’un ise birbirlerini tamamlayıcı unsurlar olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Bu çalışmada ayrıca, tam rekabet piyasasının etkin olduğu ülkelerde Sukuk ihraçlarının fazla olduğu, kredi piyasasının hakim olduğu ülkelerde Sukuk ihraçlarının yetersiz olduğu ve 2008 küresel ekonomik krizinin Sukuk ihraç eğilimlerine pozitif katkı yaptığını belirtmektedirler.

(Mollah ve Zaman 2015) çalışmalarında, dünyadaki İslami bankalarda faaliyet gösteren Şer’î Denetleme Kurullarının (İslami Denetleme Kurulu-Shari’ah Supervisory Board) İslami bankacılığın etkinliğindeki önemi araştırmışlardır. Katılım bankaları ve mevduat bankalarının 2005-2011 döneminin karşılaştırmalı analizinin yapıldığı bu çalışmada İslami Denetleme Kurulu’nun aktif rol oynamasıyla katılım bankalarının performanslarının arttığı, sadece danışmanlık rolü üstlenmeleri durumunda ise pozitif etkinin ihmal edilebilir düzeyde olduğunu belirtmektedirler. Olumlu etkilerin artması için ise düzenleyici otoriteler tarafından Şer’î

Denetleme Kurullarının (ülkemizde Danışma Kurulu olarak adlandırılmaktadır) yetkilerinin artırılması önerilmektedir.

3. İslami Bankacılığın Temel Kavramları

Katılım Bankacılığı, kar ve zarara katılma esasına göre fon toplayıp ticaret, ortaklık ve finansal kiralama yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir. İsimlerindeki "katılım" sözcüğü, yapılan bankacılık türünün kar ve zarara katılma prensibine dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu segmentte klasik nakit kredi verme sistemi yoktur. Reel ekonomik faaliyetlerin ve tamamıyla mal alım satımı ile faturalı ve kayıtlı işlemlerin finanse edilmesi söz konusudur. Bu şekilde kullanılan fon kesin olarak amacına yönelik olmakta, piyasa ticareti hareketlenmekte, ekonomi kayıt altına alınarak devlete vergi transferi artmaktadır.

Tanımsal bir ifadeyle İslami bir banka tamamen İslami kurallar bütününe uymalıdır. Kuran-ı Kerim tarafından öngörülen kurallar bütünü olarak ele alınan şer'î hükümler (literatürde kısaca Sharia olarak geçmektedir) İslami bankacılığın temel felsefesini oluşturmaktadır. Konvansiyonel bankacılığın temelini oluşturan faiz (riba) kesinlikle İslami sistemde yer almamakta ayrıca kumar (qimar) ve şans faktörünü (maysir) içeren aktiviteler ile spekülasyon ve belirsizlik içeren (qharar) her türlü ekonomik oluşumlar da kesin olarak yasaklanmaktadır. Bunlara ilave olarak yürütülen iş ve yatırımların helal (halal) yani İslam tarafından yasal sayılan aktiviteler olması, tüm finansal aktivitelerin İslami esaslara uygun olarak ve Şeri Denetleme Kurullarının onayından geçmiş olması (Sharia Supervisory Board) gerekmektedir. (Hassan ve Lewis, 2009)

Endüstri Devrimi'yle birlikte bankacılık sisteminin gelişmeye başlamasına rağmen, Müslümanlar faiz enstrümanının kullanılması sebebiyle bankacılık sisteminden uzak kalmışlardır. Müslüman tacirler, sanayiciler ve girişimcilerin artan bankacılık sistemi ihtiyacı ve İslami düşünürlerin değişik modeller üzerinde çalışması sonucu, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan Müslüman ülkelerde İslami bankacılığın mütevazî denemeleri yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1963 yılında Mısır'daki kırsal kesimde çalışanların birikimlerini toplamak amacıyla kurulan Mit-Ghamr Bankası 1967 yılında faaliyetlerini durdurmuş olsa da İslam Bankacılığının dünyadaki gelişiminin öncüsü olarak tarihte yerini almıştır. (Molyneux and Iqbal, 2016)

İslam ekonomisinin temel kuralları belli başlı ilkelerin bankacılık sisteminde uygulanmasını öngörür. İslami finans kurumları, kendilerini konvansiyonel sistem bankalarından ayıran kurallara uymak zorundadırlar. Aksi halde katılım bankacılığından söz edilemez. Faiz yasağı bu kuralların en önde geleni olmakla beraber ikiye ayrılır; 1) Belli bir miktar paranın ödünç verilmesi karşılığı faiz oluşumu (riba al-nasiya) ve 2) Homojen olarak nitelendirilen malların eşit olmayan miktar ve kalitede olanların değiş-tokuşundan oluşan fark ödemesi. Örneğin düşük ayarlı altının, yüksek ayarlı altınla değişiminden doğan fark ödemesi (riba al-fadl). Bunlara ilave olarak yukarıda belirtilen belirsizlik içeren aktiviteler de (qharar) yasaklardan en önemli olanlarıdır. Qharar Arapça'da *belirsizlik, kandırma, seyreltme* anlamı taşımaktadır. Tarafların ilgili işlemin sonuçları hakkında kesin bilgisinin olmadığı qharar da ikiye ayrılır; Taraflardan birinin diğerinden bilgi sakladığı ve diğeri üzerinde hakimiyet kurduğu işlemler ve her iki tarafın da işlem sonucunu kesin bilemediği işlemler. Bunlara ilave olarak toplumun zararına olan ve İslami kurallara aykırı olan sektörlerle yapılan yatırımlarla ilgili her türlü bankacılık işlemi de yasaklanmıştır. Alkol, pornografi, kumar, şans oyunu, domuz eti üretimi, kitle imha silahları üretimi, insan klonlama vb. (Jamaldeen, 2012)

Faizin neden katılım bankacılığında yasak olduğu çok sayıda İslami akademisyen tarafından tartışılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse (Siddiqi, 2004) beş temel neden saymaktadır; 1) Faiz haksızlıktır 2) Toplumun ahlaksızlığa sürükler 3) Mal/mülk/para sahibi kişinin varlığı üzerine müdahale anlamı taşır 4) Nihai sonucu negatif gelişim/büyümedir 5) Kişilik zayıflamasına yol açar.

Kur'an'ın yasakladığı riba ile ekonomi literatüründeki üretim faktörlerinden sermayenin getirisi olarak varsayılan faiz'in modern dünyada aynı şey olup olmadığı sürekli bir tartışma konusudur. (Acar, 2003). Faizin ne olduğu, riba ile aynı şey olup olmadığı hangi tür faizin caiz olduğu konusunda Müslüman alimler veya bilim adamları arasında bir ittifak söz konusu değildir. Bir kısmı faiz ile riba'yı aynı şey olarak görüp şiddetle reddederken, bir kısmı, faizi dolaylı olarak, bir kısmı ise açıktan caiz görmüş, riba'yı ise tefecilik sayıp reddetmiştir. (Uludağ, 2010)

İslami akademisyenler ve bankacılar, Müslümanların helal yani İslami kurallara uygun olarak kazançlarını değerlendirme isteği üzerine sürekli proje ve ürün geliştirmeye çalışmışlardır. Buna rağmen İslami finans ve bankacılık hala erken evrededir. İslami finans sürekli gelişen üzerinde uğraşılan bir kavramdır. (Iqbal ve Molyneux, 2016)

Bunlara ilave olarak, İslami bankaların ürün çeşitlerinin ve işleyişlerinin konvansiyonel bankalardan farklı olması, beraberinde bilanço yapılarının ve risk yönetimi kavramlarının da farklılığını getirmektedir. Şeri Danışma Kurullarının mevcut yönetim kurulu fonksiyonlarından farklı yapıları da buna eklenince, ortaya amacı belli segmente güvenli hizmet etme gayesi güden ancak rakiplerinden çok farklı bir işleyişte olan bir finans sistemi çıkmaktadır.(Shabsigh *et al.* 2017)

4. Neden Katılım Bankacılığı?

Küresel krizlerin sarstığı bankacılık sisteminin daha farklı bir anlayışla ve daha stabil yollarla yapılmasını sağlayacak yeni modellemelere ihtiyacı olduğu açıktır. Faiz, kumar, şans faktörü, spekülasyon, karmaşık türev enstrümanların İslami çerçevede yasak olması sebebiyle İslami bankalar geleneksel bankacılık risklerine çok daha az maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla modern katılım bankacılığı felsefesinin, kaynakların hakça dağıtımı yoluyla sosyal refahı sağlamayı teşvik etmesi bu segmentin etkinliğini artırmaktadır.(Hassan ve Aliyu, 2018) İslami finans sisteminin modern bankacılığın kredi bazlı çalışma esası yerine varlığa dayalı bir sistem içerisinde çalışması ve kar/risk ortaklığı şeklindeki sisteme dayalı olması, bu sistemin sosyal adalet ve toplumsal refah hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol üstlenmekte olduğunu göstermektedir. (Lamido, 2016)

Tüm dünyada uzun yıllardan beri klasikleşen faiz temelli finansal anlayışı nedeniyle geleneksel bankacılık modeli olarak tanımlanan konvansiyonel bankacılık sisteminde, reel ekonomiye herhangi bir katkı sağlama kaygısı taşımaksızın sadece finansal enstrümanların alınıp satılması ile işleyen bir finansal işletim yapısı mevcuttur. Ancak yaşanan ekonomik ve finansal gelişmeler, finansal kırılganlığı artıran yapısı yanında bankacılık krizleri, likidite krizleri vb. mevcut kredi/faiz sistemi üzerine yeni paradigmaların gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.(Erdoğan, 2016)

Katılım Bankacılığı'nda tüm finansal işlemlerin bir dayanağı olmak zorundadır. Bunlar mal ve hizmet satışları ile kar/zarar ortaklığını içeren bir girişimin olması olarak özetlenebilir. Türev enstrümanlar, kaldıraçlı işlemlerin olmaması (veya belli kısıtlarla olması) kredi işlemlerinin tamamen gerçek bir alışverişe dayalı sistemde yürütülmesi sebebiyle, İslami bankaların spekülatif dalgalanmalarda ve/veya küresel/bölgesel krizlerde bilançolarını daha sağlıklı ve dayanıklı bir yönetmelerini sağlamaktadır.

Katılım Bankacılığının (Faizsiz Bankacılık fonksiyonu olarak) temel ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür; (Hazıroğlu, 2017)

1. Ahlakın temel alındığı bir iktisadi ilişki esastır.
2. Faizsizlik prensibi altın kuraldır. Faizin her türlü keskin olarak yasaktır.
3. Varlığa dayalı olmak temel esastır. Faaliyet alanı reel ve gerçek ekonomi alanıdır.
4. Fon toplamada ve fon kullandırmada ortaklık ve katılım esastır.
5. Risk paylaşımı esastır ve riskler, taraflar olarak birlikte üstlenilir.
6. Açık ve net olarak tanımlanmış alış veriş sözleşmesi her işlemin dayanağıdır.
7. Para, bir mübadele aracıdır, ticari bir mal değildir.
8. Suni müdahale, haksız kazanç ve karaborsacılık yasaktır.
9. Her türlü belirsizlikten uzak durulur.
10. Faaliyet ve ürünlerde meşruluk esas alınır.
11. Her şart ve durumda adalet esas alınır.

Sonuç olarak; insan odaklı yaklaşımı, gerçek ticaretin içine doğrudan katılarak reel ekonomiye katkısı, İslam dininin kurallarını hayatlarının tüm evrelerinde yaşamak isteyen vatandaşlara bu amaca yönelik hizmet vermesi vb. etkenler ülkemizde İslami bankacılığın varolma ve geliştirilme gerekliliklerini ortaya koymaktadır.

Bunlara ilave olarak, Katılım Bankacılığı sisteminin, mevzuat, ölçek, sektör payı, tabana yaygınlaşma gibi sağlam temellere oturtulmuş olması durumunda "*Körfez Sermayesi*" olarak adlandırılan ve petrol gelirleri yüksek olan Körfez Arap ülkelerindeki fonların ülkemize kanalize olması kolaylaşacak ve hem cari açık hem de döviz kuru dalgalanmalarına karşı etkin bir ekonomik düzenleme aracına sahip olma şansımız artacaktır.

5. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Ülkemizde faiz hassasiyetinin banka sisteminden uzak tuttuğu atıl kaynaklar katılım bankaları tarafından harekete geçirilmektedir. Süreç, 1984’te Albaraka Türk ile başlamış, 1985’te Faysal Finans, 1989’da

bir başka Körfez menşeli kuruluş olan Kuveyt Türk, sermayesine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de ortak olmasıyla sektörde yerlerini almıştır. 1991 yılında Anadolu Finans ve 1996'da Asya Finans sektöre giriş yapmışlardır. Faysal Finans ise sonradan Family Finans'a dönüşmüştür. 2005 yılında ise Family Finans ile Anadolu Finans birleşmiş ve bu birleşme sonucunda Türkiye Finans meydana gelmiştir. Mayıs 2015 tarihinde Ziraat Katılım, Şubat 2016'da Vakıf Katılım faaliyete geçerken, Temmuz 2016'da BDDK tarafından Bank Asya'nın faaliyet izni kaldırılmıştır. Halihazırda Türkiye'de (6) Katılım Bankası faaliyet göstermektedir.

1995 yılında faaliyete başlayan İhlas Finans ise, güçlü bir aktif-pasif, gelir-gider dengesine sahip bir faizsiz bankacılık modeli içinde yer almasına rağmen, sonraları yönetim zafiyeti yaşamış ve grup olarak 2001 ekonomik krizinde likidite sorunuyla karşılaşmıştır. Haziran 1999'da kurulan ve Ağustos 2000'den itibaren faaliyete başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), İhlas Finans'ın faaliyetlerini durdurmuştur (TKBB Web Sitesi, 2018).

İlk başta "*Özel Finans Kurumu*" olarak adlandırılan bu segment daha sonra ekonomik faaliyete doğrudan katılma mantığının ön plana alınması saikiyle "*Katılım Bankacılığı*" olarak adlandırılmıştır. Oysa ki; dünya uygulamaları ve literatürün tamamı incelendiğinde "*Katılım Bankacılığı*" kavramı nadiren kullanılmakta ve bu segment "*İslami Bankacılık*" olarak tanımlanıp adlandırılmaktadır. Neden "*İslami Bankacılık*" adının kullanılmadığı konusu ayrı bir tartışma konusudur. Literatürde ve uygulamada (Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği Ülkeleri ve diğer tüm ülkelerde de) kullanılan İslami Bankacılık ismi ülkemizde "*Katılım Bankacılığı*" olarak adlandırılmaktadır. Ülkemiz genelinde hem "*İslami Bankacılık*" hem de "*Katılım Bankacılığı*" ismi üzerinde henüz tam bir görüş birliği olmadığı ülkemiz literatüründeki farklı yayınların adlarından da görülmektedir.²

1) Bunlara ilave olarak, ülkemizde kamu sektöründe finansal fonksiyonlar bakımından birçok kurum ve genel müdürlük bulunmaktayken katılım bankacılığı için hiçbir resmi kurum bulunmamaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği genel koordinasyonu sağlamakla beraber Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile Sermaye Piyasası Kurumu ana düzenleyici otorite konumundadırlar. Katılım bankacılığı ile ilgili strate-

² Haziroglu (2017) güncel kitap çalışmasında "*Katılım Bankacılığı*" teriminin en uygun isim olduğunu belirtmektedir. a.g.e/sayfa: 291

çiler, Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Ekonomi Politikaları Kurulu'nun ve Finans Ofisi'nin görev ve yetki alanında girmektedir. Buna ilave olarak müsteşarlık bünyesinde "Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu" bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2018).

Sonuç olarak, yasal mevzuat açısından BDDK ve SPK'nın düzenleyici otorite olmaları normal olmakla beraber, kamu sektörü yapılanmasında katılım bankacılığı ile ilgili doğrudan sorumluluk ve koordinasyonu sağlayan resmi bir yapılanmaya geçilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizin üye olduğu ve İslam ekonomisi ve uluslararası ilişkilerde etkin (2) ana kurum bulunmaktadır;

(1) Suudi Arabistan'ın Cidde şehri merkezli, toplam (57) üye ülkesi bulunan ve üye ülkelerdeki toplumsal refahı İslam hukuku prensiplerine göre ekonomik açıdan gerçekleştirme hedefi olan İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)'nin sermayesinde Türkiye'nin payı %6,45'tir. Bu oranla ülkemiz, (57) üye ülke arasında (9). sıradadır. Merkeze ilave olarak (4) üye ülkede bölgesel merkezi bulunan kuruluşun (Kazakistan, Fas, Senegal ve Malezya), ülkemizde sadece irtibat ofisi düzeyinde temsilciliği bulunmaktadır (İstanbul ve Ankara). Gerek Yönetim Kurulunda gerekse İcra Kurulunda ülkemizden hiçbir üye bulunmamaktadır.(IDB, 2018)

(2) Diğer önemli bir kuruluş olan İslam İşbirliği Teşkilatı (Organization of Islamic Cooperation)'nin de merkezi yine Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde bulunmaktadır. Ülkemiz bu kuruluşa 1969 yılında üye olmuştur. Birleşmiş Milletler'den sonra en büyük (2). uluslararası kuruluştur. Sayın Ekmeleddin İhsanoğlu 2005-2013 yılları arasında başkanlığını yapmıştır ve şu an başkanlık Suudi Arabistan'dadır. A.B.D, İsviçre, Belçika, Irak, Afganistan ve Endonezya'da ofisleri bulunan örgütün bağlı kuruluşlarından ikisi Türkiye'dedir. İslam Tarih, Sanat ve Kültür Merkezi (İstanbul) ve İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (Ankara) (OIC, 2018).

Yukarıda belirtilen ekonomik ve siyasi gayeyle kurulmuş her iki teşkilat içerisinde ülkemizin etkinliğinin artırılması faydalı olacaktır düşüncesindeyiz.

Bunlara ilave olarak, katılım bankacılığındaki diğer bir önemli konu da Şer'i Denetleme Kurulları'dır. İslami finans sisteminin temel İslam felsefesine tam uyumu için oluşturulan bu danışma kurulları, aynı

zamanda bu finans kuruluşlarının kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesinde de önemli rol oynamaktadırlar (Ahmed ve Khatun, 2013). Türkiye’de ise bu kurullara “Danışma Kurulu” adı verilmekte ve her katılım bankası bünyesinde ayrı ayrı kurulan ancak merkezileşmemiş olan bu kurulların henüz hukuki altyapısı bulunmamaktadır. Kurullar daha çok tavsiye niteliğinde ve bazıları Yönetim Kurullarına bazıları ise Genel Müdür’e bağlı çalışmaktadırlar. Dünya örneklerinde hukuki altyapıları ve mevzuat açısından düzenlenme üstünlükleri dikkate alındığında, ülkemizde de bu kurulların daha merkezi ve kurumsal bir yapıya dönüşme ihtiyaçları bulunmaktadır (Dinç 2016). Türkiye Katılım Bankaları Birliği nezdinde oluşturulan Merkezi Danışma Kurulu’nun ileride daha etkin çalışması bu türden yasal altyapıların hızlıca hazırlanmasına bağlıdır. Ülkemizde ayrıca *ISFA ACADEMY* adlı, İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Genel Konseyi (General Council for Islamic Banks and Financial Institutions-CIBAFI)’nin uluslararası geçerliliği olan İslami Finans ve Bankacılık konulu profesyonel sertifika programlarını Türkiye’de pazarlama ve uygulama konusunda yetkili eğitim ve danışmanlık kurumu faaliyet göstermektedir (isfaacademy, 2018).

Türkiye’de faaliyet gösteren (51) adet banka içerisinde (5) adet katılım bankası bulunmaktadır. Sektörde yer alan bankaların toplam şube sayısı (11.585) personel sayısı ise (208.280)’dir. Buna karşılık katılım bankalarının şube sayısı (1.032)’dir ve yaklaşık %9’luk bir paya sahiptir. Katılım bankalarında çalışan personel sayısı (15.029)’dur. Aktif toplamında ise katılım bankalarının sektör payı %5 seviyesindedir. (TBB ve TKBB Web Sitesi, 2018)

Tablo: 5.1. Banka, Şube, Personel Sayıları Karşılaştırması

Banka Türü	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Katılım	5	1.032	15.029
Kalkınma ve Yatırım	13	50	5.238
Mevduat	33	10.503	188.013
Toplam	51	11.585	208.280
Katılım/Toplam (%)	10	9	7

6. Katılım Bankalarının S.W.O.T Analizi (Güçlü Yönler- Zayıf Yönler, Fırsatlar-Tehditler)

6.1. Güçlü Yönler (Strengths)

Faizli kredi vermek yerine kara/zarara ortak olma saikiyle doğrudan finansal faaliyetlerin içerisinde yer almaları sayesinde ekonomiyeye

gerçek katkı yaparlar. Toplum içerisinde de güvenilirlikleri konusunda soru işaretleri yoktur.

1. Kayıtdışı ekonomiyle mücadelede etkin rol oynarlar.

2. Gerçek ticari faaliyetlerin içerisinde yer almaları nedeniyle likidite, bilançolarındaki aktif-pasif vade uyumsuzluğu problemlerinin önemsiz boyutlarda olması ve türev işlemlere yer vermemeleri (veya kısıtlı olması) sayesinde küresel veya yerel finansal krizlerden, konvansiyonel bankalara göre daha az etkilenirler.

3. İnsan odaklı yaklaşım ile sosyal sorumluluk bilinciyle toplumsal refahı artırma motivasyonları vardır.

4. Şeri hükümlerin (İslami esaslar) uygulanması esasıyla, müşterilerle imzalanan sözleşmelerde belirsizlik bulunmaması ve sözleşme koşullarının vade içerisinde değişme riski olmaması ve riskin tamamen karşılıklı paylaşılması güvenilirliklerini artırır. (Akkuş, 2017)

6.2. Zayıf Yönler (Weaknesses)

1. Mevcut konjunktürde ağırlıklı olarak İslami esaslara uygun bankacılık sistemi beklentisi içerisinde olan müşteri kitlesine hizmet vermektedirler. Özellikle bireysel segment müşterilerin tamamına erişim sağlama yönünde mevduat bankaları kadar etkin değillerdir. Bireysel bankacılıkta tabana yaygınlık ve çapraz ürün satışlarında anahtar rol olan kurumların maaş ödeme anlaşmaları veya emekli maaşlarına aracılık etme fonksiyonları hemen hemen yoktur.

2. Dijital Bankacılık konusunda daha etkin olmaları gerekmektedir. Bazı katılım bankaları bu konuda gelişimler yapıyor olsalar da konvansiyonel bankaların kullandıkları teknolojilerle yarışacak yatırımlar yapmalıdırlar. Yapmakta oldukları yatırım ve gelişimlerle ilgili pozitif algıyı geliştirici tanıtım faaliyetlerine daha çok ağırlık vermeleri yerinde olacaktır.

3. Medyada yer alan tanıtım faaliyetleri son zamanlarda artmakta olsa da özellikle aracılık ettikleri sosyal sorumluluk projeleri toplum tarafından yeterince bilinmemektedir.

4. Finansal enstrümanların azlığı ve mevcut bankacılık ürünlerinin işleyişinin konvansiyonel banka ürünlerine göre daha karmaşık, detaylı ve anlaşılabilirliğinin zor olması müşteri tabanı yaratmada zorluklar çıkartmaktadır. Ayrıca bu konuda literatür eksikliği mevcuttur.

5. Bireysel müşteriler için kredi olanaklarının yetersiz ve zahmetli olması sebebiyle tercih edilmemektedir.

6. Mevduat bankaları tarafından rakip görülmektedirler (aslında mevduat bankalarının tamamlayıcısı rolünü üstlenmelidirler.)

7. Ülkemizin tasarruf eğilimlerinin zayıf olması sebebiyle, kaynak temininde güçlükler yaşanmaktadır (ölçek büyütmede zorluklar)

8. Yetişmiş eleman sorunları vardır. İslam bankacılığının üniversitelerin ders müfredatında yer alması gerekliliği ve konunun sadece dini açıdan değil akademik açıdan da mantığının anlatılarak bu konuda uzmanlaşmak isteyen gençlerin yetiştirilmesi gerekmektedir.

9. Türkiye'nin (daha önceki bölümde ifade edildiği üzere) İslam finans dünyasında etkinleşmek için çaba sarfetmesi gerekmektedir.

10. Mevzuat boşluklarının bulunması, eşit rekabet koşullarının sağlanması ve kamu idare organizasyonunda yer bulması gerekmektedir.

11. Şeri Danışma Kurulları'nın ülkemizde de dünya örneklerinde olduğu gibi daha kurumsal bir yapıya ve hukuki altyapıya mevzuat açısından da entegre olması ihtiyacı vardır. Dünya modellerinden geride olan mevcut ülke uygulamamızın geliştirilmesi halinde zayıf yönler içinde belirtilen bu madde güçlü yönler bölümüne geçerek daha büyük kitlelerin ve fonların ilgisini çeken bir Katılım Bankacılığı modeli oluşturacaktır.

6.3. Fırsatlar (Opportunities)

1) Katılım Bankacılığı sektör payının henüz çok yetersiz olması sebebiyle islenecek potansiyel olması bu segment için önemli bir fırsattır. Ayrıca ülkemizde henüz bankacılık sistemine girmemiş olan İslami hukuk prensiplerine uygun bankacılık olması halinde işlem yapacak olan önemli bir müşteri kitlesi mevcuttur.

2) Katılım bankacılığı sektör payının henüz çok yetersiz olması sebebiyle islenecek potansiyel olması bu segment için önemli bir fırsattır. Ayrıca ülkemizde henüz bankacılık sistemine girmemiş olan İslami hukuk prensiplerine uygun bankacılık olması halinde işlem yapacak olan önemli bir müşteri kitlesi mevcuttur.

3) Katılım bankalarının başta altın olmak üzere, "yastık altı" olarak tabir edilen kaynakların ekonomiye kazandırılmasında önemli bir misyonları vardır.

4) Aslında bir eksiklik olarak değerlendirilen müşteri kitlesi sorunu rekabet avantajına dönüştürülebilir. Sadece Müslüman inançlarına göre yaşamayı ve finansal işlemlerini buna göre yapmayı isteyen kişilerin yanı sıra faiz duyarlılığı olmayan kitlelerin de tercih etmekte olduğu katılım bankacılığı, geliştirildiği ve penetrasyon sağlandığı takdirde her kesimden daha çok müşteriyi bünyesine katmaya adaydır.

5) İslam dünyası ülkelerinden yabancı fonların ülkemize çekilmesinde önemli bir fonksiyon üstelenebilme şansı bulunmaktadır.

6) Ülkemizde sigorta ürününden yararlanma oranlarının düşük olması ve trafik sigortası dışındaki ürünlere ilgi gösterilmemesi sebebiyle önemli bir miktarda kaynak israf olmaktadır. Aynı zamanda İslami düşüncedeki vatandaşların da sigortanın belirsizlik ve şans unsuru içermesinden dolayı bu üründen imtina etmesi sebebiyle İslami sigorta ürünü olan ve bir tür yardımlaşma sandığı mantığıyla çalışan "Tekafül" sistemi, tanıtım ve yaygınlaştırma faaliyetleriyle güçlenebilecek potansiyel taşımaktadır. Ayrıca Bireysel Emeklilik Sisteminde de hem katılım sigortacılığı hem de konvansiyonel bireysel emeklilik şirketlerinin faizsiz fonlar oluşturması bu alanda önemli bir fırsatın olduğunu göstermektedir.

7) Önemli fırsatlardan bir tanesi de katılım bankalarının sosyal sorumluluk anlayışlarının gelişmiş olmasıdır. Mevcut durumda katılım bankaları vatandaşların Katılım Bankacılığı usulünde hizmetlere erişimleri konusunda sabit ve değişken maliyetleri göze alarak yeni şube ve ATM kurulumuna hız verebilirler ve bu şekilde müşteri tabanlarını geliştirebilirler. Kurulum maliyetlerine bir kez katlanılacağı ve değişken maliyetlerin ise zaman içerisinde artan müşteri adetleriyle karşılanabileceği dikkate alınarak bu hususta ilerleme sağlanabilir. Dijital çağda yaşamamıza ve birçok bankacılık hizmetinin mobil/internet kanalıyla verilebiliyor olmasına rağmen şube ve ATM hizmeti ülkemizin sosyal dokusu dikkate alındığında her dönem önemini koruyacaktır. Şu an (8) ilimizde katılım bankası faaliyeti yoktur (*Ardahan, Artvin, Bayburt, Hakkari, Iğdır, Kilis, Sinop ve Tunceli*). Ayrıca katılım bankalarının büyükşehirler dışındaki ilçelerin neredeyse tamamında şubeleri bulunmamaktadır. Sadece tek katılım bankası şubesi olan il sayımız da (8)'dir (*Ağrı, Bartın, Bilecik, Gümüşhane, Kars, Kırklareli, Muş, Şırnak*). Katılım bankalarının toplam ATM sayısı (1.728) adettir ve il başına ortalama (1.6) adet ATM bulunmaktadır. Toplam şube ve ATM adetlerinin %52'si İstanbul, Ankara ve İzmir gibi ülkemizin en büyük (3) ilinde bulunmaktadır (BKM, 2018). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2008-2017 yıllarını kapsayan "İllere Göre

İç Göç İstatistikleri" çalışması incelendiğinde yukarıda belirtilen illerimizin birçoğunun ülkemiz ortalaması üzerinde *net göç veren* iller oldukları görülmektedir. (TÜİK, 2018). Katılım bankalarının da bu bölgelerde şube açmaları istihdamı da tetikleyerek bölge ekonomilerine pozitif katkı yapacaktır. Bankaların şube açarken dikkate aldıkları maliyetlerin içerisinde önemli bir kalem olan ve açılan her şube için her yıl ödenmesi gereken "*Finansal Faaliyet Harçları*"nın da devletimiz tarafından salt nüfusa göre değil, bölgelere göre de pozitif ayrımcılık yapılarak yeniden belirlenmesi bankaları da bu yörelerde şube açmaları konusunda motive edecektir. (Resmi Gazete, 2017)

Dünya Müslüman nüfusunun hızlı artışı doğal olarak İslami bankacılığa olan ilgiyi artıracak güçtedir.

Ülkemizde kurulması gündemde olan "Uluslararası İslam Bilimleri Üniversitesi" sayesinde hem ekonomi bilimi açısından hem de İslam dünyasındaki etkinlik açısından önemli bir fırsatımız bulunmaktadır. Özellikle yurt içinde bu konuda uzmanlaşmış nitelikli bankacı/finansçı yetiştirmek ve İslam ülkelerinden yabancı öğrencilerin ilgi odağı haline gelerek uzun vadede uluslararası zeminde bir marka haline gelme fırsatımız vardır. Günümüzde ülkemizde sadece (5) üniversitede İslam hukuku ve finansı alanında yüksek lisans/doktora düzeyinde programlar mevcuttur (Marmara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Sebhattin Zaim Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi).

6.4. Tehditler (Threats)

1) İslamın iktisadi pratiğinin hala olgunlaşmamış olması önemli bir problemdir. Bir başka deyişle teoride tartışılan birçok kavramın günlük bankacılık ve finans uygulamasında yeterli alan bulamayışı ve bu sebeple soru işareti olarak kalan birçok ürün/hizmet çeşidi hakkında gelişim sağlanmaması ve bu sorunun yıllardır devam etmesi önemlidir. Örneğin, ekonomi teorisindeki üretim faktörlerinden sermayenin getirisi olarak kabul edilen faiz ile Kuran'ın yasakladığı riba arasındaki farkların tam konsensüs içerisinde belirlenmemiş olması toplumda kafa karışıklıkları yaratmaktadır (Acar, 2003)

2) Entellektüel Altyapı Sorunu. İslam ekonomisi İslam hukukunun bir alt kolu olarak görülmektedir. İslam ekonomisi sorunları genellikle İslam alimleri tarafından tartışılmaktadır. Batıda ise son 200 yıldır ekonomi sosyal bir bilim haline gelmiş ve gelişmiştir. İslam ekonomisinin de bir bilim olarak özellikle ülkemizde akademisyenler tarafından yeterince

tartışılmayı ve bu konuda akademik yayınların yetersiz oluşu önemli bir sorundur.

3) Sektör payının çok az olması sebebiyle gelişimi için zaman ve yoğun enerji harcama gereksinimi vardır. Artan bankacılık rekabet koşullarının bu gelişime izin ve zaman tanımaması sebebiyle kısa vadede altyapı sorununun giderilmesinin zor olacağı düşünülmektedir.

4) Özellikle Müslüman olmayan Batılı ülke bankalarının İslami bankacılığa artan ilgisi sebebiyle Türkiye'nin bu konuda acil adımlar atması gereği vardır. Ancak mevcut konjonktürde İslami bankacılığın ülkemizde yaygınlaşması için zamana ve yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Artan küreselleşme ve özellikle Arap ülkelerindeki petrol gelirleri tüm dünyadaki bankacılığın ilgisini çekmektedir.

5) Artan rekabet ve bankacılık gelişimlerine paralel olarak, "Finansal Mühendislik" olarak adlandırılan yeni ürün ve hizmet gelişiminin katılım bankacılığı segmentinde de uygulanması gerekmektedir (Ahmad *et al.* 1998). Bu sorun Türkiye için de önemini korumaktadır.

6) Faizin son yıllarda ve özellikle günümüzde vatandaşlarımız açısından artan bir şekilde öneme sahip olması ve rant ekonomisi hakim ülkemizde faiz enstrümanı olmayan ve sabit getiri garanti etmeyen bir sistemin gündemde olmaması katılım bankacılığını zorlayıcı hususlardır. Katılım bankalarının mevduat açısından faiz yerine telaffuz ettikleri "kar oranları" genellikle konvansiyonel bankaların mevduata verdikleri faizden daha düşük getiriye sahiptir.

7) Küresel krizlerin ve bunu takip eden ekonomik durgunlukların tasarruf eğilimlerini azaltmakta oluşu piyasa paylarını artırma yönünde zorluklar çıkartmaktadır.

7. Türkiye'de Katılım Bankacılığının Finansal Analizi

Ülkemizdeki katılım bankacılığının rakamsal verilerini analiz ederek tüm bankacılık sektörü içerisindeki etkinlik değerlendirmesini yapmak amacıyla, sektörde faaliyet gösteren (5) katılım bankasının 2010-2017 yıllarına ait (3)'er aylık dönemsel verileri toplanmıştır. Sektöre sonradan giren Vakıf Katılım ile Ziraat Katılımın verileri bu bankaların kuruluş tarihlerinden itibaren (2015) toplanmıştır. Aynı şekilde, konvansiyonel banka olarak adlandırdığımız bankaların da aynı dönemdeki veri seti hazırlanarak mukayeseli analiz için çalışmalar yapılmıştır (BDDK, TBB, 2018; TKBB Web Sitesi, 2018) Çalışmamızda istatistik programı "Stata 14.2" kullanılmıştır. Analiz çalışması (2) ana bölümden oluşmaktadır.

a) "Mali Yapı Rasyoları"nın analiz edilerek yorumlanması ve b) "Çoklu Regresyon" denklemleri kurularak bilanço kalemleriyle makroekonomik dışsal parametreler arasında bağlantılar kurulması.

a) Mali Yapı Analizi³

Mali Tablolar Analizi; bir işletmenin mali durumunu, varlıklarını, kaynaklarını, faaliyet sonuçlarını, mali performansını ve finansal gelişme yönünü saptamak, değerlendirmek ve işletme ile ilgili geleceğe dönük tahminlerde bulunmak, kararlar almak için, mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin ve bunların zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesidir. Analizin amacı; yalnız işletmenin mali durumunu, geçmiş mali performansını değerlendirmek değil, aynı zamanda geleceğe ışık tutmak, geleceğe ilişkin yapılacak tahminlere, hazırlanacak planlara, izlenecek politikalara, alınacak kararlara katkıda bulunacak veri ve ipuçlarını sağlamaktır. (Akgüç, 2017)

a.1) Bilanço Performansları

Katılım Bankalarının 2017 yılında oldukça yüksek bir performans gösterdikleri görülmektedir. Tüm temel bilanço kalemlerinde ülkemiz bankacılık sektörünün üzerinde büyüme gerçekleşmiştir.

Tablo 7.1. Katılım Bankalarının Bilanço Performansı, 2016-2017 Karşılaştırma

Bilanço Kalemi	2016	2017	Değişim %
Toplanan Fonlar(TL)	48.313	57.494	19
Toplanan Fonlar (YP)	29.984	43.180	44
Kıymetli Madenler (YP)	3.208	4.636	45
Toplam Fonlar	81.505	105.310	29
Kullandırılan Fonlar	84.880	106.733	26
Kull.Kredi / Fon (%)	104	101	-
Toplam Aktifler	132.874	160.136	21
Özkaynaklar	11.494	13.645	19
Net Kar	1.106	1.584	43

Bu tablonun yorumlanması yapıldığında;

- Katılım bankalarının seçilen tüm kalemlerde 2016 yılına göre 2017 yılında TL kalemlerde enflasyonun ve YP kalemlerde de

³ Aksi belirtilmedikçe tüm rakamlar "Milyon TL" bazında gösterilmiştir.

kur artışının üzerinde büyüme gerçekleştirdikleri ve reel olarak büyüdükleri,

- Topladıkları fonların tamamını ekonomiye kredi olarak enjekte ettikleri, görülmektedir.

a.2) Sektör Payları

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankaları ölçek olarak yeterli seviyede değildir. Dolayısıyla temel bilanço kalemlerinde sektör payları %5'ler seviyesindedir. İnceleme konusu 2016-2017 dönemi gelişimi incelendiğinde katılım bankalarının

- Aktif büyüklüğündeki %4.9'luk sektör payları değişmemiştir.
- Mevduat (fon toplama) toplama faaliyetlerinde sektör paylarını %5.6'dan (50) baz⁴ puanlık artışla %6.1'e yükselttikleri görülmüştür.
- Kredi (fon kullandırımı) kaleminde (10) baz puanlık artış göstererek %4.9'luk bir paya ulaştıkları görülmektedir.

Tablo 7.2. Katılım Bankalarının Sektör Payları, 2016-2017 Gelişim

Banka Türü	Aktif		Mevduat		Kredi	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Katılım	132.874	160.136	81.505	105.310	84.880	106.733
Konvansiyonel	2.578.841	3.097.682	1.373.941	1.613.839	1.683.454	2.038.747
Sektör Toplamı	2.711.715	3.257.818	1.455.446	1.719.149	1.768.334	2.145.480
Katılım Sektör Payı (%)	4.9	4.9	5.6	6.1	4.8	4.9
Sektör Payı Değişimi (bps)	-		50		10	

Kur ve kar payı artışı (konvansiyonel bankalardaki faiz tahakkukları)⁵ her iki bankacılık segmenti için geçerli olduğundan dolayı bu doğal etki arındırılmamıştır. Dolayısıyla, bu gelişimleri olumlu olarak değerlendirmek mümkündür Ancak, baz etkisinin küçük olması (bilanço

⁴ Finans dünyasında faiz veya % değişimlerin ortak ölçü birimi olarak kullanılan terim. İngilizce de Bps (Basis Points veya bips) olarak telaffuz edilir. %1'lik değişim (100) baz puana eşit olarak kabul edilir. Örneğin %10'dan %11'e yükselme olduğunda 100 baz puanlık artış olarak yorumlanır.

⁵ Müşterilerin vadeli mevduatlarına tahakkuk eden faizler nedeniyle bilançonun pasif tarafında yer alan mevduat kaleminin veya kur artışlarından dolayı bilançonun aktif tarafında yer alan stoktaki YP kredilerin kendiliğinden artışı.

kalemlerinin büyüklüğünün az olması) bu gelişimlerin anlamlılıklarını yetersiz kılabilmiştir.

a.3) Rasyo Analizleri

Bankacılık işlemlerinin ve banka faaliyetlerinin özellikleri bankaların finansal tablolarına da yansımakta, analiz teknikleri benzer olsa da, bankaların finansal analizleri için farklı rasyolar kullanılmaktadır. (Akgüç, 2012). Bu kapsama girmekte olan rasyoların, yer kısıtı gözetilerek, belli başlı olanları seçilerek aşağıdaki karşılaştırmalı analize ulaşılmaktadır; (TKBB, 2017)

Tablo 7.3. Seçilmiş Rasyolar Bakımından Sektörel Karşılaştırma

Performans Göstergesi (%) (2017)	Katılım Bankaları	Bankacılık Sektörü
Sermaye Yeterliliği Rasyosu	17	16.9
NPL (Takipteki Krd./T. Krd.)	3.2	3
Vadesiz Hesap /Toplam Fonlar	30.5	21.2
Menkul Değerler/Fonlar	12.3	21.5
Özkaynak Karlılığı (ROE)	13.5	16
Aktif Karlılığı (ROA)	1.4	2
Bank.Hiz.Gel /Toplam Gelirler	10.7	11.8
Top.Personel Sayısı/Topl. Şube Sayısı (Kişi)	15	18
Ort. Aktifler/Personel Sayısı (Bin TL)	9.845	14.306

Temel Performans Göstergeleri'nin (*literatürde KPI: Key Performans Indicators*) konvansiyonel bankalarla aşağı yukarı benzerlik taşıdığı görülmekle birlikte (Sermaye Yeterliliği Rasyosu, NPL) bazı dikkate çeken hususlara aşağıda yer verilmiştir;

- Toplanan fonlardaki vadesiz mevduatın bir başka deyişle maliyetsiz kaynakların payı sektörde %21 olmasına karşılık katılım bankalarında %30'lar seviyesindedir. Her bankanın ideal olarak ulaşmak istediği bu kompozisyon, faizsizlik prensibiyle çalışmanın doğal bir sonucu olmaktadır. Dolayısıyla kaynak maliyetlerinin katılım bankalarında konvansiyonel bankalar göre daha düşük olduğu söylenebilir.

- Toplanan fonların aktifte yer alan Menkul Değerleri finanse etme bakımından değerlendirmesi yapıldığında, katılım bankalarının daha az menkul değer finanse ettikleri dolayısıyla kredi (fon kullanımı)'ye ağırlık vererek reel sektörün finansmanına daha çok önem verdikleri söylenebilir.

- Aktif Karlılığı ve Özkaynak Karlılığı rasyoları katılım bankalarının da daha düşüktür. Konvansiyonel bankalara göre daha düşük kar marjlarıyla çalışmaktadırlar. Bu durum iki farklı yoruma açık durumdadır; katılım bankaları ölçek ekonomilerinden faydalanma ve etkinlik açısından konvansiyonel bankalara göre daha zayıf görünmektedirler. Olayın bir diğer boyutu ise, katılım bankalarının bu rasyoları agresif kâr anlayışının bankacılık sisteminde ana hedef olmaması, toplum yararına insan odaklı anlayışın ön planda olması amacına örnek teşkil etmektedir.

- Bankacılık Hizmet Gelirleri toplam gelirler içerisinde konvansiyonel bankalara göre daha düşük seviyededir. Katılım bankalarının daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, müşteri tabanlarını, ürün yelpazelerini genişletmeleri ve kredi ürünü olarak klasik murabaha bazlı fon kullandırım yapısını katılım bankacılığında kullanılan diğer kredi ürünlerine de yaygınlaştırmak için çaba sarfetmeleri gerekmektedir.

- Sonuç olarak, katılım bankalarının müşteri tabanı, ürün çeşitliliği ve gelişen teknolojiyi uygulamalarına adapte ederek ölçek ekonomilerinden yararlanma katsayılarının artırılması gerekmektedir.

a.4) Toplanan Fonlar (Kaynak) Analizi

Katılım bankalarının TL ve YP bazlı fon kaynaklarının sektör payları aynı seviyelerdeyken kıymetli maden hesaplarında sektör payı% 19 seviyesindedir.

Toplanan Fonlar	Katılım Bankaları	Bankacılık Sektörü	Katılım Bank.Payı (%)
a) TL-Fonlar	57.494	961.112	5.98
b) YP-Fonlar	43.180	733.817	5.88
c) Kıymetli Madenler	4.636	24.220	19.14
Toplam Fonlar(a+b+c)	105.310	1.719.149	6.13

Ülkemizin kaynak ihtiyacı her dönem artma eğilimindedir. Küresel krizlerin ve iç siyasi gelişmelerin sıklıkla döviz kuru, faizler, piyasada yaşanan likidite sıkıntısı ve enflasyon üzerindeki olumsuz etkilerine karşı sağlam ve zemini sert olan bir ekonomi yaratabilmek için düşük olan tasarruf eğilimlerinin artırılması, ülke dışından fon akışlarının hızlandırılması ve kayıtdışı ekonominin azaltılması temel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan ayrıştığı ve potansiyel olarak daha etkin oldukları/olabilecekleri iki ana unsur olan "Altın Bankacılığı" ve "Sukuk (İslami Bono)" analiz edilmiştir;

a.4.1) Altın Bankacılığı

Banka bilançolarında pasif kısımda "Mevduat" ya da "Fonlar" başlığı altında izlenen kıymetli madenlerin neredeyse tamamı "Altın" karşılığı tutarlardır. Bankalar genellikle, çeşitli kıymetli madenlere endeksli yatırım fonları çıkartmakta olsalar da bilanço'ya doğrudan fon olarak yansıma sadece "Altın" karşılığı hesaplardır. "Gümüş" madenine endeksli mevduat(katılım fonu) hesabı bulunan katılım bankasının da tüm kıymetli maden fonları (Türkiye Finans, 2018), bu tutar analizimizde ihmal edilebilir seviyede olduğu için, Altın olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, Kıymetli Maden Hesapları denilince "Altın" karşılığı TL anlaşılmalıdır.

Kıymetli Maden Hesaplarında, katılım bankalarının sektör payının %19 seviyesinde olduğu ve TL/YP fonlara kıyasla kıymetli maden toplama işlevi bakımından oldukça etkin oldukları görülmektedir. Katılım Bankaları kıymetli maden sektör payını 2016 yılsonunda %18.31'den, (83) baz puan artışla 2017 yıl sonunda %19.14'e çıkartarak oldukça olumlu bir performans göstermişlerdir.

- Altın fiyatlarındaki değişimin etkilerinin analiz dışında tutularak reel stokların o karşılaştırmaları yapıldığında, konvansiyonel bankaların kıymetli maden stoklarını 2016 -2017 döneminde 110 ton'dan 123 ton'a çıkartarak %12.3 artış gösterdikleri, buna karşılık, katılım bankalarının altın stoklarını reel bazda 25 ton'dan 29 ton'a toplam %18.6 artırdığı görülmektedir. (TCMB, 2018)

- Ülkemiz finansal sisteminde 2017 yılı rakamlarıyla yaklaşık 182 ton altın mevduatı bulunduğu hesaplanmaktadır. İstanbul Altın Rafinerisi AŞ'nin tahminlerine göre ülkemizde halen yaklaşık 5.000 ton altın, yastık altında bulunmaktadır ve finansal sistemin dışındadır.(IAR 2018). Katılım bankalarının yüksek sektör payı olduğu ve bu yüksek sektör payının sistemde (46) konvansiyonel banka bulunmasına karşın sadece (5) banka ile yaratıldığı düşünüldüğünde bu performansın oldukça yüksek olduğu açıkça görülmektedir.

- Ülkemizin hanehalkı tasarruf eğilimi oldukça düşüktür. "Hurda Altın" olarak tabir edilen yastık-altı altınların kayıtlı ekonomik sisteme kazandırılması için bankalar belirli günlerde "Altın Günü" düzenlemekte ve talep eden müşterilerin takı, külçe, ziynet vb. altınlarını anlaşmalı kuyumcuları aracılığıyla banka altına dönüştürmektedir. Sektörde bu uygulamayı yapan banka sayısı (17) adettir ve bunlardan (5) tanesi

katılım bankalarının tamamıdır. Fiziki ve gram olarak altın veren ATM uygulaması sektörde sadece (1) katılım bankasında mevcuttur. (Kuveyt Türk, 2018). Altın Mevduatı dışında bankacılık sektöründe "Altın Çek" , vatandaşların kuyumcuya fiziki ziynet eşyasını götürerek POS aracılığıyla banka altın mevduat hesabına otomatik olarak gram altın karşılığının yatırıldığı "Altın POS" uygulaması gibi ürünler yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Ürün çeşitlendirilmesinin artırılmasıyla kayıtlı ekonomiye geçişte "Altın Bankacılığı" önemli bir güç olacaktır.

- Sonuç olarak gerek faizsizlik prensibiyle tasarruf yapan İslami düşüncedeki vatandaşların altın tasarrufuna olan eğilimleri, gerekse altın bankacılığında gelişen *know-how (yöntem bilgisi)* sayesinde, katılım bankalarının kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli bir güç oldukları açıkça görülmektedir.

a.4.2) Sukuk (İslami Bono)

Faizsiz Bono ya da İslami Bono olarak adlandırılan *Sukuk* İslami bankaların güçlü oldukları bir alandır. Özel yatırım veya özel projelere konu varlıklar üzerinde sertifika sahipleri lehine hak tesisi sağlayan enstrümanlardır. Belli bir varlığa dayanmaktadırlar (*Asset-Backed*). Dünyada 2017 yılında yaklaşık 98 milyar dolar *Sukuk* ihracı yapılmıştır (S&P Global Ratings, 2018). Dünyada *Sukuk* ihracında lider % 46'lık payla Körfez ülkeleri olmakla beraber ikinci sıradaki Malezya tek başına % 34'lük paya sahiptir. Ülkemizde ise 2010-2017 yılları arasında toplam 59 milyar TL'lik *Sukuk* ihraç edilmiştir ve bu tutarın 23 milyar TL'si katılım bankalarına aittir; (TKBB Web Sitesi, 2018)

Tablo 7.4. Türkiye'de Sukuk İhraçları (2010-2017)

İhraç Eden	Tutar (Bin TL)
Kamu	36.839.914
Katılım Bankaları	23.084.605
Özel Sektör	325.000
Toplam	59.924.519

Sukuk ihracı, ürünün satışı ve yaygınlaştırılması konusunda ülke olarak daha çok gidilecek yolumuz vardır. Dünya *Sukuk* ihraçlarında ülke olarak çok küçük bir paya sahip olmamıza rağmen İslami büyük fon gruplarının ülkemize çekilmesi ve ülkemiz içinde yastık altında bekletilen varlıkların ekonomiye kazandırılması bakımından *Sukuk*'un büyük bir potansiyel güç olduğu düşünülmektedir. Bu konuda akademik çalışmalara

rın artırılması, ülke içi ve dışı tanıtım faaliyetlerinin yoğunlaştırılması ve hatta kamu spotlarında bu konuya yer verilmesi büyük önem arz etmektedir.

(b) REGRESYON ANALİZİ (PANEL VERİ ANALİZİ)

İslami Finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board) merkezi Malezya'da bulunan ve İslam finans dünyasının işleyişinde ürün ve hizmetlerle ilgili olarak standartları belirleyen bir kuruluştur (Örneğin, Risk Yönetimi, Sermaye Yeterliliği, Sigortacılık, Stres Testleri vb.). Türkiye B.D.D.K. Başkanı da bu kurulda yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgili kuruluşun 2017 yılında yayınladığı sektör raporunda; (10) ülkeden (57) katılım bankasının 2008-2015 yılları arasındaki panel verileri kullanılmıştır. Bu kapsamda, çeşitli makroekonomik değişkenler (*İşsizlik Oranı, GSYİH değişimi, Enflasyon Oranı, İnterbank Faiz Oranları, Döviz Kurları, Petrol Varil Fiyatları, Borsa Fiyat Endeksleri ve Konut Fiyat Endeksleri*) ile İslami bankaların çeşitli aktif kalemleri *NPL(Non Performing Loans veya Takipteki Alacaklar), Toplanan Fonlar, Krediler, Toplam Aktifler*) arasındaki ilişkilerin ekonometrik analizi yapılmıştır. (İFSB, 2018)

Dünya literatürü için yapılan bu ekonometrik analizin Türkiye katılım bankacılığı için tarafımızdan yapılan modellemesinde bağımlı değişken olarak ülkemizin son yıllarda sürekli gündeminde olan ve bankacılık sistemi için hayati öneme sahip olan Mevduat (Fonlar) kalemi bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenler olarak ise; 2010-2017 yılları arasındaki (üçer aylık dönemlerde);

- Katılım Bankalarının bilançolarındaki "Özkaynak" ve "NPL (takipteki kredilerin tutarı,net)" kalemleri (özkaynakları güçlü olan ve NPL'i düşük olan bankalara müşterilerin mevduatlarını yatırma saikleri olduğu),

- Ülkemizin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Değişim Oranı -Türk Lirası karşısındaki Kur Sepetinin Değeri (USD ve EURO ortalamaları) -İşsizlik Oranı, - Dünya Brent Petrol Varil Fiyatları ve Borsa İstanbul Endeks Değerleri (BİST100) kullanılmıştır.

Tutarların kalibre edilebilmesi amacıyla, özkaynaklar, toplanan fonlar ve NPL rakamlarının log'ları alınarak panel veri analizi yapı-

mıştır. Analizimizde temel olarak aşağıda belirtilen regresyon denklemi kullanılmıştır;

$$d_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 e_{i,t} + \beta_2 npl_{i,t} + \beta_3 gdp_t + \beta_4 basket_t + \beta_5 uet + \beta_6 brent_t + \beta_7 BIST_t + c_i + e_{i,t} \quad (1)$$

Bu denklemde $d_{i,t}$, $e_{i,t}$, $npl_{i,t}$ i katılım bankasının t zamanında toplanan fon miktarı, özkaynakları ve takipteki kredileri olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda gdp_t , $basket_t$, uet_t , $BIST_t$ ise Türkiye'nin t zamanında GSYİH büyüme oranı, kur sepeti, işsizlik oranı ve BIST100 Endeksi olarak tanımlanmıştır. $brent_t$ ise t zamanında global Brent petrol fiyatıdır. Son olarak c_i , $e_{i,t}$ i bankasının kendine özel fixed-effect'i (sabit etkisi), kendine özgü t zamanındaki hata terimi olarak tanımlanmıştır.

Her katılım bankasının kendine özgü değerinin regresyon analizini etkileyip etkilemediğini test etmek için "Hausman Test"i uygulanmıştır. Bu test, yukarıda belirtilen regresyon denklemini hem "Tesadüfi Etkiler Modeli (TE= Random Effects), hem de Sabit Etkiler Modeli (SE= Fixed Effects) kullanılarak $E[X_{i,t}^T c_i]$ sıfıra eşit olup olmadığını belirler. Testin sonucunda p-değerinin 0.16 ile $E[X_{i,t}^T c_i] = 0$ olduğu görülmektedir. Bu sebeple yukarıdaki denklem TE metodu ile çalıştırılmıştır. Panel veri setine dahil edilen bankaların değişik karakteristiklerinden dolayı hata terimlerinin varyansları banka bazında hesaplanmıştır (clustering).

Bireyler, ülkeler, firmalar, hanehalkı gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin, belli bir dönemde bir araya getirilmesine panel veri adı verilmektedir. Panel verilerle çalışıldığında, her bir birim tüm zamanlar boyunca gözlenmişse dengeli panel (balanced), bazı birimler için bazı zamanlar kayıpsa *dengesiz panel (unbalanced)* söz konusu olmaktadır (Tatoğlu 2016). Panel veri setimizde Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım Bankalarının 2010-2014 dönemindeki verileri yer almamaktadır. Dolayısıyla panel veri setimiz dengesiz (unbalanced) olarak nitelendirilmiştir.

Stata 14.2 programı kullanılarak yapılan analizin özet sonuçları Tablo 7.5'de yer almaktadır;

Tablo 7.5. Panel Veri Analizi/ Türk Katılım Bankaları (2010-2017)
Mevduat Toplamı

Özkaynaklar	0.729** (0.232)
NPL (net)	0.114*** (0.0323)
GSYİH Değişim	-0.000894 (0.0154)
Kur Sepeti	0.121 (0.0939)
İşsizlik Oranı	-0.0920** (0.0323)
Brent Petrol Varil Fiyatı	-0.000750 (0.00109)
BIST100 Endeksi	0.00000114 (0.00000325)
Sabit Terim	6.181 (4.718)
Gözlem Sayısı	111
Genel R ²	0.759
Bankalar arası R ²	0.933
Banka içi R ²	0.654

Standart sapmalar parantez içindedir
* p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Bu tablonun ekonometrik analiz açısından yorumlanması tablonun alt paragraflarında belirtilmektedir.

1. Bankaların özkaynakları ile fon toplamları arasında yüksek derecede pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bankacılık sektörü açısından da bu sonuç anlamlıdır. Müşterilerin özkaynakları güçlü olan bankaları fon yatırmak için seçmeleri doğal bir davranış olarak görülmektedir.
2. NPL(net) mevduat ilişkisi anlamlı gözükmemektedir.
3. GSYİH ile mevduat ilişkisi anlamlı gözükmemektedir. GSYİH ile fonlar arasında somut bir ilişki ortaya konamamıştır. IFSB'nin çalışmasında da benzer sonuç ortaya çıkmıştır.
4. Kur sepeti ile toplanan fonlar arasında anlamlı bir bağlantı ortaya çıkmamıştır. IFSB raporunda ise karşıt bir sonuç görülmektedir. Ancak IFSB raporunda banka içi dinamiklerin analize etkisi dahil edilmemiştir. Dolayısıyla karşıt sonuç çıkması normaldir.

5. İşsizlik oranı ile toplanan fonlar arasında ters yönlü bir bağlantı ortaya çıkmaktadır ki bu da ekonomik olarak anlamlı bir durumdur. IFSB raporuyla benzer sonuç ortaya çıkmıştır.
6. Petrol Varil Fiyatları ve BIST100 Endeksi ile toplanan fonlar arasında anlamlı bir bağlantı yoktur. IFSB çalışmasıyla uyumlu bir sonuç bulunmaktadır.

Katılım Bankaları özelinde faizsizlik prensibi olması ve mevduat/faiz arasında çift yönlü etki olma olasılığı sebebiyle (faiz artarsa mevduatın artması ya da mevduat miktarı artarsa faizlerin düşmesi), makroekonomik değişkenler arasında "faiz" dahil edilmemiştir.

Çalışmamızda R^2 olarak belirtilen, modelin regresyon denklemini açıklama kabiliyeti için 0 ile 1 arasında değişen değer alan rakam, yüksek bir değer almakta ve sonuç olarak hesapladığımız regresyon denkleminin modeli yüksek derecede açıklayabildiğini göstermektedir.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmamızda, Türkiye'deki katılım bankacılığının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmamız kapsamında ülkemizde faaliyet gösteren katılım bankalarının gerek sayı gerekse bilanço ölçeği olarak ekonomimizin stabilizasyonu için yeterli düzeyde olmadıkları belirtilerek, toplumsal refah, gelirin adaletli dağılımı ve kayıtdışı ekonomiyle mücadele konularında son derece önemli işlevleri olduğu ve geliştirilmeleri gerektiği öne sürülmektedir. Analitik inceleme kısmında yapılan değerlendirmeler sonucunda, küçük ölçekli olmalarına rağmen mevcut konjunktürde ülkemiz bankacılık sektörünün üzerinde büyüme göstermeleri, sektör paylarını artırmaları ve topladıkları fonların tamamını reel sektöre kullandırmaları açılarından gayet sağlıklı ve başarılı bir bilanço yönetimi sergiledikleri ortaya konmuş, panel veri analizi kısmıyla da makroekonomik dengelerin katılım bankalarının bilanço kalemleriyle ilişkileri irdelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, katılım bankalarının özkaynakaları ile topladıkları fonlar arasında pozitif, işsizlik oranları ile toplanan fonlar arasında negatif ilişki sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, GSYİH, Kur Sepeti, Petrol Varil Fiyatları ve BIST 100 Endeksleri ile toplanan fonlar arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Tüm bu sonuçlar IFSB (İslami Finansal Hizmetler Kurulu) 2017 yılın raporu ile uyumlu sonuçlar ortaya koymaktadır.

Katılım bankacılığının ülkemizde yeni gelişmeye başlaması ve ekonometrik açıdan sağlıklı ve yeterli veriye ulaşımdaki zorluklar sebebiyle,

analitik incelememizde yer alan mali yapı analizi ve panel veri analizi bölümleri son derece kısıtlı ve dengesiz veriyle yapılmaya çalışılmıştır.

Önümüzdeki dönemlerde veri toplamadaki sıkıntıların aşılmasının, katılım bankacılığı için daha detaylı ve farklı alanlarda da analizlerin önünü açacağı inancındayız.

Ülkemizde orta/uzun vadeli ve detaylı bir hedefleme-planlama yapılarak, katılım bankacılığının mevzuat ve tanıtıma yönelik engellerinin ortadan kaldırılması, altyapının şimdiden oluşturulması ve destekleyici politikaların yoğunlaştırılmasıyla ileride bu bankacılık segmentinde dünyada önemli bir konumda yer almamızın önü açılacaktır düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abedifar, P., Hasan, I. & Tarazi, A. (2016). Finance-growth nexus and dual-banking systems: Relative importance of Islamic banks. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 132, 198 - 215, special issue on Islamic Finance.
- Acar, M. (2003). İslam iktisadının başlıca sorunları. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16, 540 - 546.
- Ahmad, A., Iqbal, M. & Khan, T. (1998). Challenges facing Islamic banking. *Islamic Research and Training Institute Jeddah*.
- Ahmed, M. and Khatun, M. (2013). The compliance with shariah governance system of "aaoifi": A study on Islamic banks in bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 113 (915), 1-15.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tablolarının Analizi*. Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (2017). *Mali Tablolar Analizi*. Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akkuş, T. H. (2017). *Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankalarının Finansal İstikrarının Stres Testi Yöntemiyle Analizi-"Doktora Tezi"*. Balıkesir Üniversitesi.
- Aysan, A. F. & Öztürk, H. (2018). Does Islamic banking offer a natural hedge for business cycles? evidence from a dual banking system. *Journal of Financial Stability*, 36, 22 - 38.
- Batır, T. E., Volkman, D. A. & Güngör, B. (2017). Determinants of bank efficiency in turkey: Participation banks versus conventional banks. *Borsa İstanbul Review*, 17 (2), 86 - 96.
- B.D.D.K (2018). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 'internet Sitesi - www.bddk.org.tr- Erişim Tarihi:01.06.2018.
- BKM (2018). Bankalararası Kart Merkezi Yayınları - www.bkm.com.tr- Erişim Tarihi:05.06.2018.
- Dinç, Y. (2016). Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirilmesi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*.
- Erdoğan, S. E. (2016). *İslam Ekonomisi ve Finansı*. Umuttepe Yayınları.

- Hassan, K. & Lewis, M. (2009). Handbook of Islamic banking. Edward Elgar Publishing.
- Hassan, M. K. & Aliyu, S. (2018). A contemporary survey of Islamic banking literature. *Journal of Financial Stability*, 34, 12 - 43.
- HAZİNE MÜŞTEŞARLIĞI (2018). Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı İnternet Sitesi - www.hazine.gov.tr-Erişim Tarihi:22.05.2018.
- Haziroğlu, T. (2017). Katılım Ekonomisi. İz Yayıncılık.
- IAR (2018). İstanbul Altın Rafinerisi İnternet Sitesi -www.iar.com.tr-ErişimTarihi:03..06.2018.
- IDB (2018). İslam Kalkınma Bankası İnternet sitesi -www.isdb-pilot.org-ErişimTarihi:20.05.2018.
- IFSB (2018). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2017 - www.ifsb.org-Erişim Tarihi:08.06.2018.
- Imam, P. & Kpodar, K. (2016). Islamic banking: Good for growth? *Economic Modelling*, 59, 387 - 401.
- Iqbal, M. & Molyneux, P. (2016). Thirty years of Islamic banking: History, performance and prospects. Springer.
- ISFA ACADEMY (2018). İslami Finans Danışmanlık Akademisi - www.isfaacademy.com-Erişim Tarihi:24.05.2018.
- Jamaldeen F. (2012). Islamic finance for dummies. John Wiley & Sons.
- KUVEYT TÜRK (2018). Kuveyt Türk Katılım Bankası İnternet Sitesi- www.kuveytturk.com.tr- Erişim Tarihi:04.06.2018.
- Lamido, A. A. (2016). Maqasid al-shariah as a framework for economic development theorization. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2 (1).
- Miah, M. D. & Uddin, H. (2017). Efficiency and stability: A comparative study between Islamic and conventional banks in gcc countries. *Future Business Journal*, 3 (2), 172 - 185.
- Mollah, S. & Zaman, M. (2015). Shari'ah supervision, corporate governance and performance: Conventional vs. Islamic banks. *Journal of Banking & Finance*, 58, 418 - 435.
- Molyneux, P. & Iqbal, M. (2016). Banking and financial systems in the Arab world. Springer.
- OIC (2018). Organization of Islamic Cooperation - www.oic-oci.org-Erişim Tarihi:25.05.2018.
- RESMİ GAZETE (2017). T.C. Resmi Gazete -29.12.2017 Tarih ve 30285 Sayılı (Mükerrer)-Harçlar Kanunu Genel Tebliği (Seri No:80)-Finansal Faaliyet Harçları-www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:07.06.2018.
- RESMİ GAZETE (2018). T.C. Resmi Gazete -10.07.2018 Tarih ve 30474 Sayılı -1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi - www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi:17.09.2018.

- Shabsigh, G., Haron, A. & Murphy, D. (2017). Ensuring Financial Stability In Countries With Islamic Banking-International Monetary Fund Press.
- Siddiqi, M.N. (2004). Riba, bank interest and the rationale of its prohibition. Islamic Research and Training Institute Jeddah, Saudi Arabia.
- Smaoui, H., Mimounil, K. & Temimi, A. (2017). Sukuk, banking system, and financial markets: Rivals or complements? Economics Letters, 161, 62 - 65.
- S&P GLOBAL RATINGS (2018). Global Sukuk Market Outlook - www.spratings.com- Erişim Tarihi:21.05.2018.
- T.B.B (2018). Türkiye Bankalar Birliği İnternet Sitesi - www.tbb.org.tr- Erişim Tarihi:30.05.2018.
- T.C.M.B (2018). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnternet Sitesi - www.tcmb.gov.tr- Erişim Tarihi:02.06.2018.
- TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumu İnternet sitesi - www.tuik.gov.tr-Erişim Tarihi:03.06.2018.
- TKBB (2017). Türkiye Katılım Bankaları Birliği-"Katılım Bankaları 2017 Faaliyet Raporu" - www.tkbb.org.tr-Erişim Tarihi:31.05.2018.
- TKBB WEBSİTESİ (2018). Türkiye Katılım Bankaları Birliği İnternet Sitesi - www.tkbb.org.tr- Erişim Tarihi:19.05.2018.
- TURKIYEFİNANS (2018). Türkiye Finans Katılım Bankası İnternet Sitesi-www.turkiyefinans.com.tr-Erişim Tarihi:05.06.2018.
- Uludağ, S. (2010). İslamda Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış. Dergah Yayınları.
- Yanıkaya, H., Gümüş, N. & Pabuccu, Y. U. (2018). How profitability differs between conventional and Islamic banks: A dynamic panel data approach. Pacific-Basin Finance Journal, 48, 99 - 111.
- Yılmaz, A. & Güneş, N. (2015). Efficiency comparison of participation and conventional banking sectors in turkey between 2007-2013. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 195, 383 - 392, world Conference on Technology, Innovation and Entrepreneurship.

